

על העוני והמצב הכלכלי של החברה החרדית

בעקבות פרסום דוח העוני

ניצה (קלינר) קסיר
ואסף צחור-שי

דצמבר 2017

על העוני והמצב הכלכלי בחברה החרדית בשנת 2016

ניצה (קלינר) קסיר* ואסף צחור-שי**

דצמבר 2017

עיקרי הממצאים

דוח העוני והפערים החברתיים לשנת 2016, שהתפרסם בימים האחרונים, מלמד שבחברה החרדית 45.1 אחוזים מהמשפחות הן עניות, 52.6 אחוזים מהנפשות ו-58.7 אחוזים מהילדים. שיעורים אלה גבוהים באופן ניכר מאלה שבכלל האוכלוסייה ושבאוכלוסייה היהודית בפרט.

ואולם, נתונים מהסקר החברתי ומסקר אמון צרכנים של הלמ"ס לשנת 2016 מציגים תמונה אופטימית יותר על המצב הכלכלי של החברה החרדית:

- 71 אחוזים מהחרדים בני 20 ומעלה, שבעי רצון ממצבם הכלכלי, שיעור הגבוה ב-8 נקודות האחוז מהשיעור בקרב יהודים לא חרדים (העומד על 63 אחוזים).
- רק 8 אחוזים מהחרדים בגילים אלה, דיווחו בשנת 2016 כי הם חשו עניים בשנה החולפת. שיעור זה נמוך משמעותית משיעורי העוני המחושבים לפי מדד העוני הרשמי, והוא אינו שונה מהותית משיעור היהודים הלא חרדים שחשו עניים.
- שיעור החרדים המדווחים כי אי פעם חשו עניים עומד על כ-28 אחוזים, והוא נמוך מהשיעור בקרב יהודים לא חרדים (36 אחוזים).
- שיעור בני 21 ומעלה המצליחים לחסוך חלק מהכנסתם עומד על 31.6 אחוזים, רק 7 נקודות האחוז פחות מהשיעור בקרב יהודים לא חרדים, וכמעט כפול מהשיעור בקרב ערבים.
- במקביל, שיעור החרדים המצויים בחובות או נאלצים להשתמש בחסכונותיהם לכיסוי ההוצאות, קרוב יותר לשיעור בקרב יהודים שאינם חרדים מאשר לשיעור בקרב ערבים (29.9 אחוזים, 23.9 אחוזים ו-40.8 אחוזים, בהתאמה).

* המשנה ליו"ר, המכון החרדי למחקרי מדיניות.

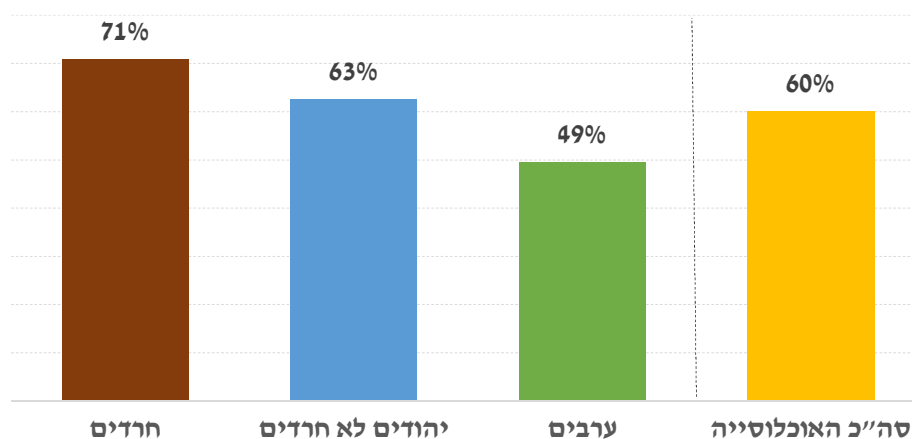
** חוקר בכיר, המכון החרדי למחקרי מדיניות.

ממצאי דוח העוני והפערים החברתיים של הביטוח הלאומי לשנת 2016 שהתפרסמו בימים האחרונים, מלמדים שבין השנים 2015 ל-2016 נרשמה בקרב האוכלוסייה החרדית עלייה קלה בתחולת העוני של משפחות, מ-44.6 אחוזים ל-45.1 אחוזים¹. שיעורי העוני של נפשות ושל ילדים באוכלוסייה החרדית גבוהים אף יותר ועומדים על 52.6 אחוזים ו-58.7 אחוזים בהתאמה.

לצד נתונים אלה המתבססים על סקרי הוצאות משק הבית, קיימים נתונים נוספים המאפשרים לנתח מזוויות נוספות את מצבה הכלכלי של האוכלוסייה החרדית ושל כלל האוכלוסייה במשק. נתונים אלה מתבססים על סקרים שוטפים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: הסקר החברתי שבו נחקרת אוכלוסיית בני 20 ומעלה וסקר אמון הצרכנים שבו נחקרת אוכלוסיית בני 21 ומעלה. התמונה המצטיירת לשנת 2016, משני סקרים אלה, היא שהמצב הכלכלי של החברה החרדית טוב מזה המשתקף מנתוני העוני הרשמיים.

נתוני הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מלמדים ש-71 אחוזים מהחרדים בשנת 2016 מרוצים ממצבם הכלכלי (תרשים 1)². כלומר, שיעור גבוה מאלה המוגדרים כעניים מרוצים ממצבם הכלכלי. שיעור המרוצים ממצבם בקרב החרדים אף גבוה מהשיעור בקרב יהודים לא חרדים (63 אחוזים), ובפרט גבוה מזה שבקרב הערבים (49 אחוזים).

תרשים 1
שיעור בני 20 ומעלה המרוצים ממצבם הכלכלי
 לפי קבוצת אוכלוסייה, שנת 2016

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות. **נתונים:** הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016.

¹ אנדבלד מירי, דניאל גוטליב, אורן הלר ולהב כראדי, 2017. **דוח ממזי העוני והפערים החברתיים 2016**. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי.

² ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018 (בקרוב). "מדדי איכות חיים בחברה החרדית" (שם זמני). ירושלים: המכון החרדי למחקרי מדיניות.

שיעור כה גבוה של חרדים המרוצים ממצבם הכלכלי בחברה החרדית אינו מתיישב, לכאורה, עם שיעורי העוני הגבוהים. קיימים מספר גורמים היכולים ליישב את הסתירה בין שני המדדים: גורם חשוב הוא תפיסה שונה של עוני המושפעת מהערכים הדתיים והתרבותיים בחברה החרדית ברוח ה"שמח בחלקו"³ לצד "הסתפקות במועט"⁴ עבור לימוד תורה⁵. נוסף על כך, בזמן שתחולת העוני של האוכלוסייה בישראל היא מדד יחסי המחושב לפי שיעור משקי הבית שהכנסתם הפנויה נמוכה ממחצית ההכנסה החציונית (בחישוב לנפש תקנית), הרי שהחוויה של רוב החרדים בחברה החרדית לגבי מצבם הכלכלי אינה מקושרת באופן חזק למדד זה המבוסס על מצבם הכלכלי של כלל האוכלוסייה. בהערכה סובייקטיבית של מעמד כלכלי בחברה, אנשים נוהגים להשוות את עצמם לסובבים אותם. בהינתן שהחברה החרדית היא חברה סגורה שרמת ההכנסות של מרבית חבריה נמוכה, לפרט לא נוצרת תחושה של מעמד כלכלי נחות.

לצד זאת, בחברה החרדית קיים מערך מפותח של תרומות מצרכים והספקת שירותים חברתיים בקהילה ללא תמורה כספית. נוסף לגורמים אלה, סל צריכה (סל של מצרכים ושל שירותים) ממוצע במשק בית חרדי זול יותר בהשוואה לסל צריכה ממוצע במשק בית יהודי שאינו חרדי. זאת, בשל רכישה בסיטונאות, קיומם של מצרכים ומותגים מקבילים ייעודיים וזולים למגזר, לצד הנחות למעוטי הכנסה (שעמם נמנים רבים מהחרדים) במגוון מערכות ציבוריות⁶.

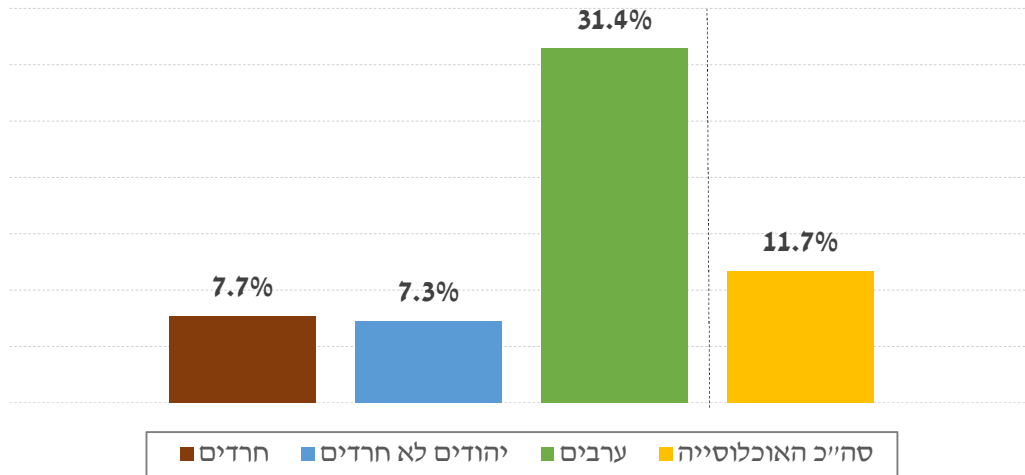
³ "בן זומא אומר.... איזהו עשיר? השמח בחלקו, שנאמר: (תהלים קכח ב): "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך". (מסכת אבות, פרק ד', משנה א').

⁴ ראו לדוגמה: הרב שוורץ יואל, 1994. **אבות על בנינים**, פרק ו': "על ההסתפקות במועט והשמחה בחלקו", כפר דרום רצועת-עזה: "מיזם ופיתוח קטיף בע"מ", עמ' 40-44.

⁵ ראו לדוגמה: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן 'אשריך וטוב לך'. אשריך – בעולם הזה, וטוב לך – בעולם הבא". (מסכת אבות, פרק ו', משנה ד').

⁶ להרחבה ראו: קסיר (קלינר) ניצה ואסף צחור-שי, 2017. **"על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית"** (יוני). ירושלים: המכון החרדי למחקרי מדיניות.

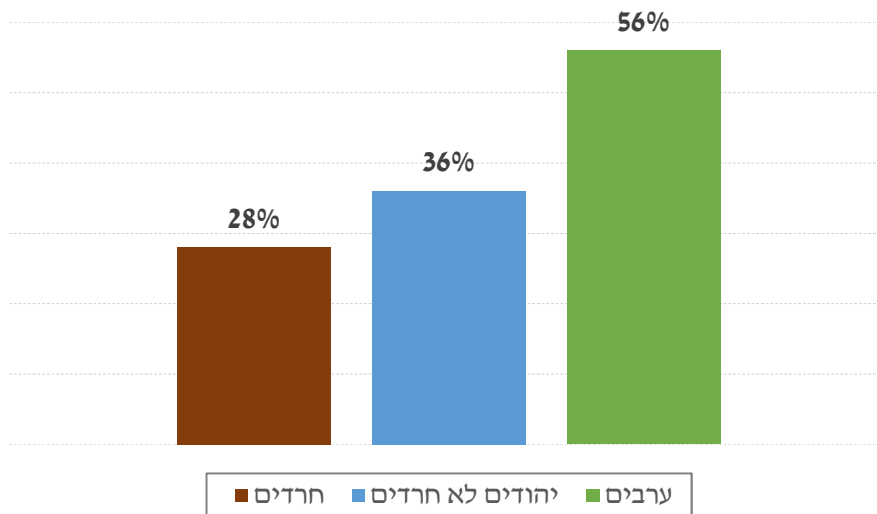
תרשים 2
שיעור בני 20 ומעלה שחשו עניים בשנה האחרונה
 לפי קבוצת אוכלוסייה, שנת 2016

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016.

לאור האמור, אין זה מפתיע שגם בבחינה של העוני הסובייקטיבי בחברה החרדית, המוגדר לפי תחושת העוני של הפרטים, עולה כי הוא נמוך לאין שיעור מתחולת העוני המוגדרת לפי המדד הרשמי, והוא עומד על 7.7 אחוזים. ממצא מעניין בהקשר זה הוא ששיעור החרדים שחשו עניים בשנה האחרונה אינו שונה מהותית מהשיעור בקרב יהודים לא חרדים, העומד על 7.3 אחוזים. מעניין לציין שבקרב החברה הערבית, חברה שגם בה אחד מכל שני אנשים מצוי מתחת לקו העוני, שיעור האנשים שחשו עניים גבוה בהרבה, ועומד על כ-31 אחוזים (תרשים 2).

תרשים 3
שיעור האנשים שהשיבו שאי פעם חשו שהם עניים
 לפי קבוצת אוכלוסייה, שנת 2016

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016.

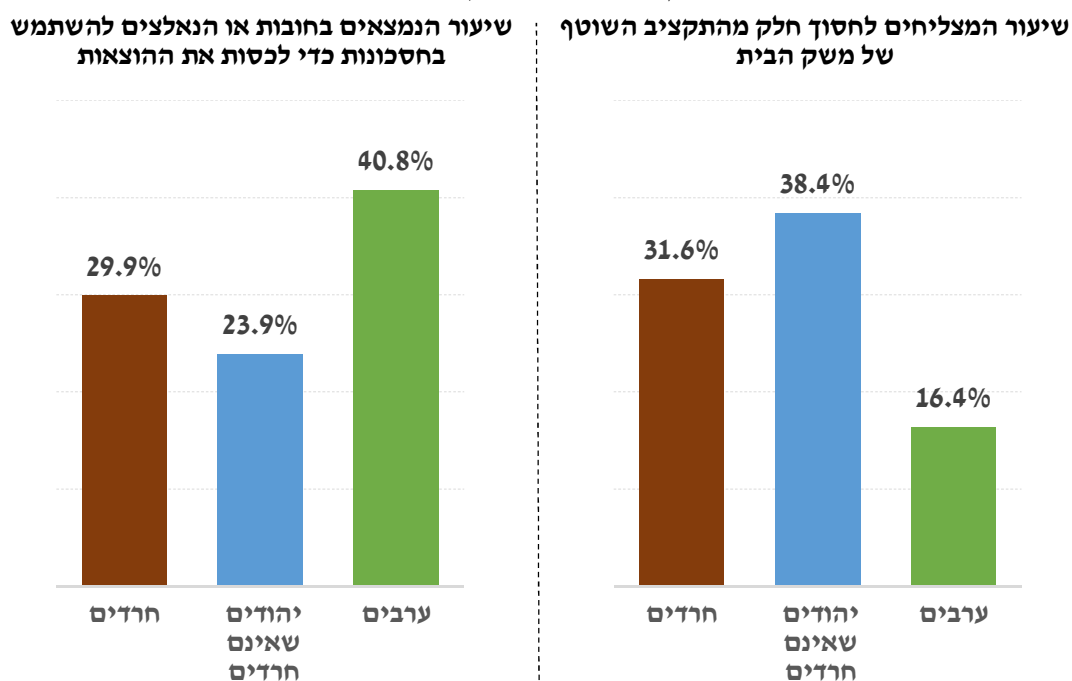
גם שיעור החרדים שאי פעם חשו עניים נמוך באופן ניכר משיעורי העוני הרשמיים, ומעניין לציין שהשיעור בקרב החרדים בשנת 2016 אף נמוך מזה שבקרב יהודים לא חרדים. לעומת זאת, שיעור הערבים שציינו כי חשו עניים במהלך חייהם גבוה והוא מעל 50 אחוזים (תרשים 3). בנוסף לכך, בקרב החרדים רק כרבע מאלה שחשו עניים במהלך חייהם ציינו שהם חשו עניים לעיתים קרובות, בדומה לשיעור בקרב יהודים לא חרדים, ובהשוואה לכ-50 אחוזים בקרב ערבים שחשו עניים.

ממצא נוסף המציג פן חיובי במצבה הכלכלי של האוכלוסייה החרדית, חרף היקפי העוני הגדולים בקרבה, הוא שיעור משקי הבית המצליחים לחסוך חלק מהתקציב השוטף שלהם⁷. בשנת 2016 כ-32 אחוזים מהחרדים, בני 21 ומעלה, הצליחו לחסוך. זאת, לעומת 16 אחוזים מהערבים ו-38 אחוזים מהיהודים לא חרדים. זאת ועוד, גם שיעור החרדים המצויים ב'מינוס', כלומר הנמצאים בחובות או נאלצים להשתמש בחסכונותיהם כדי לכסות את הוצאותיהם (29.9 אחוזים), נמוך מזה שהיה מצופה בהינתן שיעורי העוני בחברה זו (תרשים 4). ראוי לציין כי שיעור החרדים הנמצאים ב'מינוס' קרוב יותר לשיעור שבחברה היהודית הלא חרדית (23.9 אחוזים) מאשר לשיעור שבחברה הערבית (40.8 אחוזים).

תרשים 4

התנהלות כלכלית בקרב בני 21 ומעלה

לפי קבוצת אוכלוסייה, שנת 2016

מתוך: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, המכון החרדי למחקרי מדיניות. **נתונים:** עיבודים מיוחדים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לסקר אמון צרכנים, 2016.

⁷ קסיר (קלינר) ניצה ודמיטרי רומנוב, 2017. "רווחה ויציבות פיננסית בחברה החרדית: עניים אך חוסכים" (אוקטובר). ירושלים: המכון החרדי למחקרי מדיניות.

לסיכום, תופעת העוני בחברה החרדית היא נרחבת, ומקיפה למעלה ממחצית מאוכלוסיית החרדים. לצד זאת, ממצאים שונים מעידים על כך שהעוני בחברה החרדית, במובנו הרחב, אינו כפי שמתקף מהמדד הרשמי, המתייחס להכנסה של משק בית חרדי בלבד המשווית לרמת ההכנסה של משקי בית בכלל המשק (מתוקנן לנפש תקנית). בחברה החרדית ניכרת שביעות רצון מהמצב הכלכלי ומהחיים⁸, תחושת עוני (סובייקטיבי) נמוכה ושיעור גבוה יחסית של משקי בית המצליחים לחסוך מהכנסתם לצד שיעור נמוך יחסית של האנשים הנמצאים במינוס. כל אלה, מצביעים על כך שהמצב הכלכלי של החברה החרדית טוב יותר מזה המצטייר מרמת ההכנסות ומממדי העוני הרשמיים.

לעומת זאת, בחברה הערבית שגם בה כמחצית מהאוכלוסייה ענייה, התמונה העולה מנתוני העוני הרשמיים משתקפת גם בכל הנתונים האחרים שנבחנו בנייר זה: שביעות רצון נמוכה מהמצב הכלכלי, שיעור נמוך יחסית של משקי בית המצליחים לחסוך מהכנסתם, תחושת עוני גבוהה לצד שיעור גבוה יחסית של האנשים הנקלעים לחובות או הנאלצים להשתמש בחסכוניותיהם לצורך מימון הוצאותיהם.

---

⁸ שיעור שבעי הרצון מהחיים בקרב החרדים גבוה במיוחד ועומד על 98 אחוזים, בהשוואה ל-90 אחוזים בקרב יהודים לא חרדים ו-80 אחוזים בקרב הערבים.